

Ujvári Anna

Témavezető: Bíró Gáspár

A PALESZTIN TERÜLETEK GAZDASÁGI ÉLETE A VÁLSÁG TÜKRÉBEN

Jelen tanulmány egy nagyobb munka része, mely a majdani palesztin állam működésének feltételeit járja körbe. Fontos, hogy megalakulásakor valóban életképes legyen, független államként tudjon fennállni. A gazdaság működőképessége alapvető feltétel.

A palesztin gazdaságról

A palesztin területek, azaz a Nyugati Part (avagy Ciszjordánia) és a Gázai övezet gazdasága több szempontból is különleges. Egyrészt nem egy állam nemzetgazdasági folyamatairól beszélünk, hanem két különálló, állami jogosítványokkal ugyan rendelkező, de nem állami entitás életéről. Másrészt, politikai okok miatt, a folyamatok nagyrészt Izrael államtól függően alakulnak. Ráadásul a két terület között nincs összhang sem politikai, sem gazdasági tekintetben, a belső ügyek is sokszor kaotikusak. A fentiek következtében az adatgyűjtés sokszor nehézkes, a mutatószámok nehezen hozzáférhetőek és sokszor ellentmondásosak. Egyes adatok esetenként csak az egyik vagy másik palesztin területre vonatkoznak, sok esetben pedig teljesen hiányoznak.

A Gázai övezet a világ legsűrűbben lakott területei közé tartozik: 360 km²-re 1,7 millió lakos jut.¹ A Nyugati parton 5860 km²-en 2012. első felében 2,6 millió ember él.² A palesztin törekvések szerint ehhez még több millió menekült hazatérését is meg kellene oldani, ami a gazdaságnak komoly kihívásokat okozna.

A palesztin területeken, a Közel-Kelet államaihoz hasonlóan, nagy az ún. „második gazdaság” szerepe. A régióban az állam tevékenységi köre több területre terjed ki, mint az Európában megszokott. Egymás mellett él a modern gazdaság, melyre a kapitalizmus jellemző és egy tradicionális szektor, mely naturálgazdálkodást foly-

¹ <http://www.cie.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gz.html>

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/we.html>

tat. A régióra jellemző az ún. járadékgazdasági rendszer, vagyis az állam (vagy esetünkben az állami feladatokat ellátó szervek) elsősorban nem az adóbevételektől függ, így a társadalom kevésbé tudja a kormányt ellenőrizni. A palesztin területeken különösen fontos az ún. stratégiai járadékok szerepe, konkrétan a nemzetközi segélyezés.³

A mezőgazdaság hagyományosan fontos szerepet töltött be a palesztin területek gazdasági életében. A fő területek a citrusfélék, olíva és zöldségek termesztése, a marhahús és tejtermékek előállítása. Kisebb üzemekben szappant, textilt, ajándéktárgyakat állítanak elő.

1990-ben még a GDP 35 %-át adta a mezőgazdaságból származó tevékenység, 2000-ben már csak a 7 %-át. A háztartások alacsony produktivitását ellensúlyozta az izraeli területeken való munkavállalás. 2000-ben a GDP-ben 12 % volt a közszolgáltatások részesedése, az adminisztratív és védelmi kiadásoké a 10 %. A bankszektor mindössze a GDP 3 %-át adta annak ellenére, hogy az 1990-es években sokat fejlődött. Az építőipar alacsony produktivitását jól mutatja, hogy aránya a GDP-ben 10% volt, pedig ebben az ágazatban dolgozott az összes alkalmazott 22 %-a.⁴

A termelő ágazatok tehát egyre kisebb szerepet töltenek be. 2010-ben Gázában a munkavállalók közül a mezőgazdaságban 5,1, az iparban 15,6, a szolgáltatások területén 79,3 % dolgozott.⁵ A Nyugati Parton kissé eltérőek az arányok: 16,1 % a mezőgazdaságban, 28,4 % az iparban, 55,5 % a szolgáltatásokban dolgozik.⁶ Ennek egyik fő oka, hogy a Gázai övezet igen sűrűn lakott, mezőgazdasági és ipari termelésre kevésbé alkalmas.

Az 1990-es években a területeken kb. 3700 vállalat működött, és nagyszámú munkavállalót foglalkoztatott. Mindegyikük belső piacra termelt főleg élelmiszert és dohányárut.⁷ Ezeknek az üzemeknek a legnagyobb része mára már nem működik.

Fontos megemlíteni, hogy -a válságtól függetlenül is- a népesség komoly hányada él a szegénységi küszöb alatt, 2010-ben Gázában 38 %-uk, a Nyugati Parton 18,3 %.

Az állami apparátus szerepét nagyrészt a Palesztin Nemzeti Hatóság (PH vagy PNH) látja el. A gazdasági életben fontos szerepet játszik egy ENSZ-szervezet, az UNRWA,⁸ mely amellet, hogy jogi segítséget nyújt 5 millió palesztinnak a térségben, egészségügyi és oktatási intézményeket tart fenn és működtet. Fontos feladatokat lát el a szociális szolgáltatások megszervezésében. A szervezet 1950-ben

³ CSICSMANN 2006, 161-165. o.

⁴ COBHAM – KANAFANI 2004, 178. o.

⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gz.html>

⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/we.html>

⁷ http://www.economywatch.com/world_economy/palestinian.html

⁸ United Nations Relief and Works Agency

kezdte meg működését a palesztin területeken, valamint Jordániában, Libanonban és Szíriában.⁹ A civil szervezetek is komoly szerepet játszanak az oktatásban és egészségügyben, ami azért is alapvető fontosságú, mert a területek népessége gyorsan növekszik.¹⁰ A Gázai övezet a hetedik leggyorsabban növekvő népességű terület a világon.¹¹ Egy palesztin nő élete során átlagosan 5,6 (vagyis 5 vagy 6) gyermeket szül.¹²

A Palesztin Felszabadítási Szervezet 1993-ban alapította a PECDAR-t (Palestinian Economic Council for Development and Reconstruction), vagyis a Palesztin Fejlesztési és Újjáépítési Tanácsot. A PECDAR célja, hogy független szervként működjön együtt a donor országokkal a segélyek elosztásában és megfelelő felhasználásában. Széleskörű hatáskörébe tartozik úgy a gazdaságpolitika koordinálása, mint a nem kormányzati szervezetekkel, NGO-kkal való együttműködés.¹³

Az Izrael és a palesztin területek közötti gazdasági kapcsolatokat a Gáza-Jerikó egyezmény, avagy a Párizsi Protokoll szabályozza.¹⁴ Az egyezmény az oslói folyamat részeként született 1994-ben. Eredetileg egy öt éves, átmeneti periódust hivatott szabályozni, azonban máig érvényben van, akadályozva a továbblépést. Viszonylag nagy szabadságot ad a palesztin félnek saját gazdaságának irányításában, például a jegybank szerepének ellátását is a PH-ra bízta. Szól az olyan alapvető kérdésekről, mint a munkaügyek, ipar és mezőgazdaság, de például az adózási vagy az import-export kérdésekben fenntartja az Izraeltól való függést. Például a zsidó állam területén dolgozó palesztinok befizetett adóit visszautalják a Palesztin Nemzeti Hatóság részére (komoly zsarolási potenciált adva így Izraelnek), valamint a palesztinok csak meghatározott árukkal kereskedhetnek. Nem egyértelmű, hogy az egyezmény gazdasági uniót kíván-e létrehozni, vagy a palesztinok gazdasági önállóságát támogatja. Az önálló pénznem bevezetéséről nem esett szó, a palesztin területeken a hivatalos fizetőeszköz az izraeli sékel (NIS).

A gazdaság alakulása a válság alatt

A 2008-ban kezdődő világválságot Izrael kevésbé érezte meg. Kevesebb, mint egy év alatt, 2009. második negyedévére már kilábalta belőle, az OECD-országok közül

⁹ <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=47>

¹⁰ PEDERSEN – HOOPER 1998, 55. o.

¹¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gz.html>

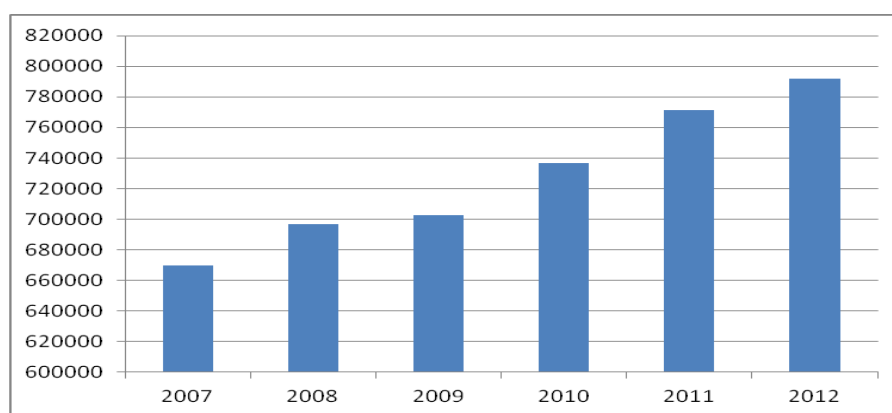
¹² CSICSMANN 2006, 150. o.

¹³ <http://www.pecdar.org/etemplate.php?id=8>

¹⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Gaza-Jericho+Agreement+Annex+IV+-+Economic+Protoco.htm>

elsőként. Ennek oka, hogy Izraelben nem volt jellemző az a fajta kockázatos hitelezés, ami a többi fejlett országot végül megroppantotta.¹⁵

Az Izraeltől való függés ellenére a gazdasági mutatók nincsenek szoros összefüggésben a zsidó államban és a palesztin területeken. Míg Izrael egy rövid, enyhe visszaesés után visszaállt a korábbi növekedési pályára, addig a palesztin területek mutatói 2008-2010 között visszaesés nélkül nőttek, a válság a számokban csak 2011-től kezdett megjelenni.

1. ábra
A GDP alakulása Izraelben¹⁶

A Palesztin Hatóság elnöke, Mahmúd Abbász 2011 első felében deklarálta, hogy komoly válsággal kell szembenéznük.¹⁷ A PH likviditási problémákkal nézett szembe, és nem tudta kifizetni az alkalmazottait. Egészen addig a palesztin gazdaság növekedési pályán volt, amely azonban a nemzetközi segélyeknek volt köszönhető.

A bejelentéssel, hogy válság van, megkérdőjelezhetővé vált Fajjád miniszterelnök kijelentése, miszerint készen állnak egy önálló palesztin állam megteremtésére. Sürgetővé vált továbbá a Párizsi Protokoll újragondolása, pontosabban egy működőképesebb modellel való helyettesítése, és az Izraeltől való függés csökkentése.

A válság 2010 májusában mutatta meg először magát, amikor a Palesztin Hatóság bejelentette, hogy a várt 960 millió USD segély helyett mindössze 280 milliót folyósítottak a donor államok. Egy részük elhalasztotta az utalásokat, mások telje-

¹⁵ <http://rslissak.com/content/israel-economyafter-financial-crisis-new-challenges-david-rosenberg>

¹⁶ http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=14&pr.y=14&sy=2007&ey=2012&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=436&s=NGDP_R&grp=0&a=.html

¹⁷ <http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/5888.htm>

sen beszüntették azokat. Az adóbevételek egyedül a Nyugati Partról érkeztek, és ebből a csökkenő bevételből kellett finanszírozni a Nyugati Partra, Gázai övezetre, Kelet-Jeruzsálemre és a diaszpórára jutó kiadásokat.

A PH arra kényszerült, hogy bankkölcsönöket vegyen fel. A deficit elérte az 535 millió USD-t. Fajjád miniszterelnök felelősséget vállalt a válságért, de elmondta, üres kasszát vett át 2007-ben, és rengeteg tartozást: 1 millió USD tartozása volt a PH alkalmazottai felé, ennyi volt a ki nem fizetett bérek összege. 900 millió dollárral tartoztak a helyi bankoknak, másfél millióval arab pénzkezelő alapoknak. A megszorítások ellenére (például a PH alkalmazottainak számát 180.000-ról 151.000-re csökkentették) minden korábbinál jobban szükségük volt segélyekre. A Bank of Palestine sietett végül segíteni, valamint Izrael is folytatta a korábban befagyasztott átutalásokat. Így sikerült végül kifizetni a PH alkalmazottainak teljes járandóságát, akiknek 2011. első felében csak a fizetések felét tudták utalni.

Az Izraeltól és a segélyektől való gazdasági függés egyértelmű. A PH saját bevétele évente 50 millió USD körül van, míg Izraeltól 120, a donoroktól 100 millió USD bevétele származik. Ilyen pénzügyi helyzetben lehetetlen önálló gazdasági életet megalapozni.

További probléma a magánszektor kis mérete. A PH a palesztin munkavállalók 25 %-át foglalkoztatja, de nem a termelésben (iparban, mezőgazdaságban), hanem elsősorban a nagyszámú biztonsági szervezetben. Az izraeli területeken dolgozó palesztinok száma is jelentős, arányuk 14 %.

Alapvető fontosságú lenne a magánszektor és a beruházások élénkítése ahelyett, hogy a segélyekre támaszkodnak. A miniszterelnök egyértelmű szándékát fejezte ki a segélyektől való függetlenedésre.

A nemzetközi politika is beleszólhat a gazdaság alakulásába, az arab államok például nem szívesen tesznek segítő lépéseket az ENSZ hozzájárulása nélkül. A nemzetközi közösség és a multinacionális vállalatok beruházásaira pedig nagy szükség lenne.

Izrael egy 2012. márciusi jelentésben felsorolja, milyen lépéseket tesz a palesztin gazdaság fellendítése érdekében.¹⁸ Például 2011-ben 5,9 %-kal több adót utaltak vissza a PH-nak, mint egy évvel korábban. A palesztin export 90 %-át Izrael állam szívjva fel. 2011-ben a palesztin területek és Izrael közötti kereskedelem 2,1 %-kal nőtt 2010-hez képest. Fontos még a Jordániával folytatott kereskedelem azért is, mert a palesztin diaszpóra nagy része Jordániában él.¹⁹ A hivatalos kommunikáció

¹⁸ <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Documents/Israel%27s%20Report%20to%20the%20AHL%20Brussels%20%20March%202012.pdf>

¹⁹ http://www.economywatch.com/world_economy/palestini.html

szerint Izrael egyedül a két nép – két állam megoldást támogatja, egyedül ezt az utat látja járhatónak.

Izrael a jelentésben felhívja a figyelmet arra is, hogy 2011-ben komoly növekedés volt tapasztalható az izraeli és palesztin területek közötti átjárást biztosító átkelőpontok forgalmában. A valóságban azonban egyes lezárások feloldása miatt alakult ki ez a megnövekedett forgalom. A jelentés szerint az átkelések könnyítése a cél, és mindössze 3 átkelőről mondható el, hogy általában nyitva van.

Kitérnek a biztonsági intézkedések javításának szükségességére is, hiszen 2011-ben 10 %-kal növekedett a terrorcselekmények száma: a Nyugati parton a 2010-es 463-ról 563-ra, Jeruzsálemben 144-ről 191-re.

Izrael arra is felhívja a figyelmet, hogy bár a PH komoly pénzügyi nehézségekkel néz szembe, az öngyilkos merénylők családjainak továbbra is nagy összegű támogatásokat fizetnek.²⁰

2011 februárjában megszületett a Netanyahu-Blair megállapodás Izrael és a Kvartett²¹ brit képviselője között. Megállapodtak egyes telekommunikációs, egészségügyi és oktatási és biztonsági kérdésekről, valamint arról, hogy Izrael továbbra is követni fogja a palesztin gazdaság eseményeit annak fellendítése érdekében.

A gazdasági visszaesés ellenére a bruttó nemzeti termék kiugró növekedése figyelhető meg: 2010-ben 16,8, 2011-ben 25,8 %-os növekedés volt a Gázai övezetben. Ennek okai a lezárások feloldása, az ingatlanpiac növekedése és a második (informális) gazdaság növekedése voltak.²²

Fajjád miniszterelnök 2007-es tervei szerint gazdasági növekedésre, a munkanélküliség csökkentésére, a fiskális politika fejlesztésére és a nemzetközi közösség támogatására lett volna szükség. A tervek megvalósulásának egyik oka a nemzetközi válságon kívül az, hogy nem sikerült a belpolitikai problémák rendezése. Akadály volt még a magas munkanélküliség, az ígért segélyek folyósításának elmaradása, valamint az egyenlőtlenségek regionális és szektorális szinten.²³

²⁰ <http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/588.htm>

²¹ Az izraeli-palesztin béke megteremtését támogató négyes: az ENSZ, az USA, az EU és Oroszország

²² http://www.americantaskforce.org/daily_news_article/2012/03/15/1331784000_4.pdf

²³ <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Documents/Israel%20Report%20to%20the%20AHL%20Brussels%20March%202012.pdf>

Kihívások

A palesztin gazdaság fejlesztésének legfőbb kihívásai összefoglalva a segélyektől és Izrael államtól való függetlenedés, a munkahelyteremtés, a beruházások fejlesztése, a magánszektor arányának növelése.

A munkanélküliség problémájának megoldása kapcsán ugyanakkor rövid távon Izrael segítsége szükséges: a zsidó államnak több munkavállalói engedélyt kell kiadnia, hogy a kevésbé képzett palesztinok is álláshoz jussanak. Hosszútávon a megoldás a beruházásokban keresendő. A beruházásokhoz viszont szükség van a szigorítások lazítására, a munkaerő szabad mozgására. Fontos, hogy ne a PH legyen a legnagyobb foglalkoztató a területeken, hiszen jelenleg is túl nagy az apparátus, kezelhetetlen a bürokrácia.

Az importkorlátozások feloldása is nagy jelentőséggel bír, szükséges például a mediterrán térségből behozott gáz mennyiségének növelése. Lényeges az arab államokkal folytatott kereskedelem jelentős növelése. A turizmus és a mezőgazdaság komoly fejlesztésre szorul.

A fellendüléshez elsősorban az Izraellel való együttműködést kell fejleszteni és élvezni kell a nemzetközi közösség támogatását. Szükség van egy átfogó, koherens, végrehajtható tervre a növekedés érdekében.²⁴

Fontos a szakképzett munkaerő jelenléte annak érdekében, hogy végre lehessen hajtani a tervezett beruházásokat, fejlesztéseket. A palesztin területeken kirívóan magas a diplomások aránya, ami azzal magyarázható, hogy a segélyezés részeként a palesztin fiatalok közül sokan szereznek diplomát külföldön különböző ösztöndíj-programok keretei között.

A mindennapi élethez szükséges, megfelelő mennyiségű ivóvíz biztosításában és a szennyvíz elvezetésében elengedhetetlen a felek együttműködése. A kérdésben állandóak a találkozók és megbeszélések, de érdemi előrelépés nem történik. Az izraeli fél szerint ennek oka a palesztinok ellenállása a konkrét tervekkel szemben.²⁵

A turizmus egy olyan terület, amely csak nagyon kevés bevételt produkál a benne levő potenciál ellenére. A területek bővelkednek történelmi, vallási zarándokhelyekben, valamint természeti látványosságokban. Betlehemet például 2010-ben 1.092.811 külföldi turista látogatta meg, 2011-ben pedig 1.174.280. Jerikóban

²⁴ <http://carnegieendowment.org/2012/03/27/palestine-economic-challenges-and-political-implications.html>

²⁵ <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Documents/Israel%20s%20Report%20to%20the%20AHL%20Brussels%20%20March%202012.pdf>

2011-ben 713.224 külföldi turista járt, és 550.029 belföldi.²⁶ Az idegenforgalom nemcsak a költségvetési lyukak betömésével lehetne a gazdaság egyik húzóágazata, de a munkahelyek teremtésében és a magántőke bevonásában is komoly szerepet játszhatna. 2011-ben, amikor a PH bejelentette, hogy súlyos válságba került, 300 millió dollárra volt sürgősen szüksége. Egy tanulmány szerint az idegenforgalom a palesztin területeken 250-300 millió USD éves bevételt hozhatna.²⁷

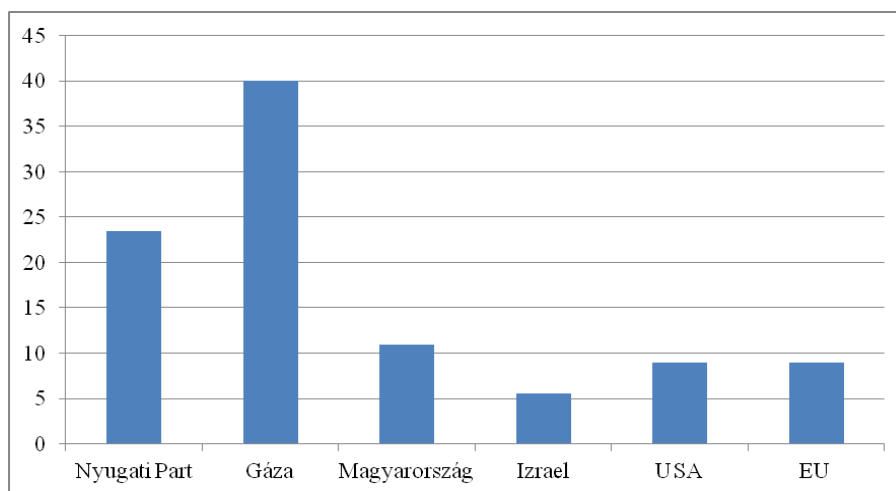
A politikai problémák megoldása lehetővé tenné a Gázai övezetben levő tengerpart kihasználását nemcsak idegenforgalmi, hanem kereskedelmi, ipari célokra is. A Nyugati Parttal ellentétben Gáza nemzetközi repülőtérrel is rendelkezik.

A palesztin állam megalakításához elengedhetetlen lesz egy stabil, működőképes gazdasági rend. Akár Izraellel szoros együttműködésben, akár önállóan, a palesztin területeknek függetlenedniük kell a segélyektől, egységes adópolitikát kell folytatniuk, stabil bevételeket kell produkálniuk és felelősséget kell vállalniuk saját gazdasági életükért. A válság a világ szinte összes országát megrázta, Nyugat-Európa legnagyobb gazdasági hatalmai ugyanúgy megszorításokra kényszerültek, mint a kisebb, instabil palesztin területek. A stabil gazdaság hosszú távon sem fogja azt jelenteni, hogy egy-egy válság nem fogja érinteni a gazdasági életet, de a mindennapokban be kell indítani a működőképes folyamatokat.

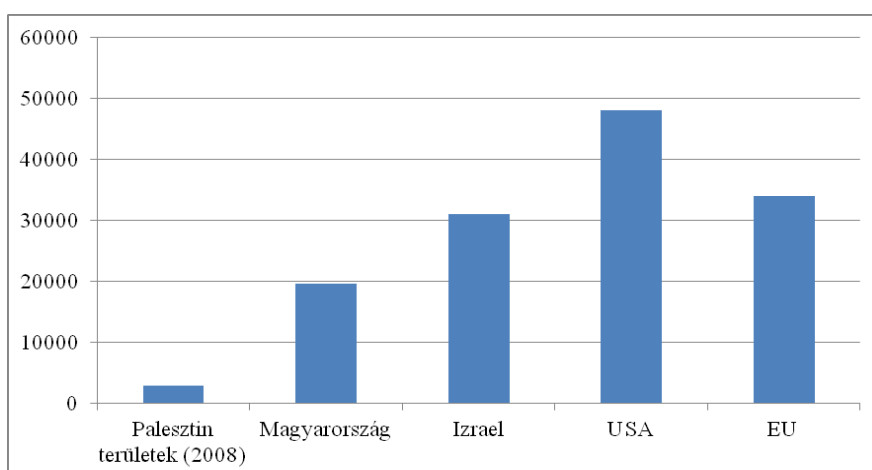
Mindennek előfeltétele azonban a belpolitikai stabilitás. Amíg a palesztin területek között politikai széthúzás van, addig a gazdaság egysége sem teremthető meg. Az a tapasztalat, hogy a gazdasági válságok alatt növekszik a politikai együttműködés esélye, ebben az esetben nem állja meg a helyét. Az európai uniós politikából ismert spillover-elmélet a palesztin területek vonatkozásában sem működik.

²⁶ <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Documents/Israel%27s%20Report%20to%20the%20AHL%20Brussels%20%20March%2021%2012.pdf>

²⁷ The Impact of the Peace Process on Trade in Services (1998): *The Tourism Sector in the ESCWA Region, Case-studies of Egypt, Jordan, and the West Bank and Gaza Strip*. United Nations, New York

2. ábra
Munkanélküliség 2011-ben (%)

3. ábra
GDP/fő 2011-ben (USD)

Felhasznált irodalom

COBHAM, David – KANAFANI, Nu'man: The Economics of Palestine. Routledge, London, 2004

CSICSMANN László: A nyugati típusú demokrácia adaptálásának lehetőségei és korlátai a tágabb értelemben vett Közel-Keleten. PhD értekezés, Budapest, 2006. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/csicsmann_laszlo.pdf

DANIN, Robert – KANAAN, Oussama – RAAD, Firas – MUASHER, Marwan: Palestine: Economic Challenges and Political Implications. Tuesday, March 27 2012 – Washington, D.C. <http://carnegieendowment.org/2012/03/27/palestine-economic-challenges-and-political-implications>

JACOB, C.: The Economic Crisis in the Palestinian Authority. <http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/0/5888.htm>

OWEN, Roger – PAMUK, Sevket: A History of Middle East Economies in the Twentieth Century. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999

Palestinian National Authority, Palestinian Central Bureau of Statistics Press Report, Economic Forecasting, 2012. December, 2011. http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/PressRelease/EcoEstimate2012E.pdf

PEDERSEN, Jon – HOOPER, Rick (szerk.): Developing Palestinian Society. Socio-economic trends and their implications for development strategies. Fafo-report, 242. Oslo, 1998. <http://almashriq.hiof.no/general/300/320/327/fafo/reports/242.pdf>

ROSENBERG, David: Israel Economy: After the Financial Crisis, New Challenges. <http://rslissak.com/content/israel-economyafter-financial-crisis-new-challenges-david-rosenberg>

State of Israel: Measures Taken by Israel in Support of Developing the Palestinian Economy and Socio-Economic Structure. <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Documents/Israel%27s%20Report%20to%20the%20AHLC%20Brussels%20%20March%20212012.pdf>

The Impact of the Peace Process on Trade in Services: The Tourism Sector in the ESCWA Region, Case-studies of Egypt, Jordan, and the West Bank and Gaza Strip. United Nations, New York, 1998.

Internetes források

<https://www.cia.gov>

<http://www.economywatch.com>

<http://www.imf.org>

<http://www.mfa.gov.il>

<http://www.unrwa.org>

Palestine Building the Foundations for Economic Growth. Chapter One: Background.

<http://www.pecdar.ps>